

פורים, תשע"ו

ד"ר חזות גבריאלי

'עד דלא ידע'

בעתון 'המליץ' הופיע מאמרו של י"ל גורדון (1831-1892) - 'עד דלא ידע'. להלן קטע מדבריו:

השאלה הגדולה שאני אומר להציע היא פשוטה וקלה: לדעתי פטורים אנחנו בזמן הזה מן החוב "לבסומי בפוריא עד דלא ידע", לפי שגם בכל ימות השנה אנחנו בבחינת "עד דלא ידע"!

אחי! הכי לא נפקחו עיניכם לראות דבר פשוט, דבר מחוור כשמלה כזה? אם באמת יפסקו רבנינו שאין חובת "לבסומי בפוריא" נוהגת בזמן הזה, לפי שכנסת ישראל היא, שכורת ולא מיין" ונמצאת תמיד במעמד "עד דלא ידעא", תפול מאליה כל "שאלת היהודים", כי הכלום שואלין ודרשין בהלכות אנשים שהם במעמד "עד דלא ידעי"? והלא גמרא ערוכה היא (ערובין ס"ה): "אמר רב ששת משום רבי אלעזר בן עזריה יכול אני לפטור את כל העולם כולו מן הדין מיום שחרב בית המקדש ועד עכשיו, שנאמר: לכן שמעי נא זאת עניה ושכורת ולא מיין".

1. תלמוד בבלי מסכת מגילה דף ז עמוד ב

אמר רבא: מיחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי.

2. תלמוד בבלי מסכת תענית דף כט עמוד א

משנכנס אב ממעטין בשמחה וכו' אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב: כשם שמשנכנס אב ממעטין בשמחה - כך משנכנס אדר מרבין בשמחה,

3. איכה רבה (וילנא) פרשה ד

כתיב (תהלים ע"ט) מזמור לאסוף אלהים באו גוים בנחלתך, לא הוה קרא צריך למימר אלא בכי לאסוף נהי לאסוף קינה לאסוף, ומה אומר מזמור לאסוף, אלא משל למלך שעשה בית חופה לבנו וסיידה וכיידה וציירה ויצא בנו לתרבות רעה, מיד עלה המלך לחופה וקרע את הוילאות ושיבר את הקנים ונטל פדגוג שלו איבוב של קנים והיה מזמר, אמרו לו המלך הפך חופתו של בנו ואת יושב ומזמר, אמר להם מזמר אני שהפך חופתו של בנו ולא שפך חמתו על בנו, כך אמרו לאסוף הקדוש ברוך הוא החריב היכל ומקדש ואתה יושב ומזמר, אמר להם מזמר אני ששפך הקדוש ברוך הוא חמתו על העצים ועל האבנים ולא שפך חמתו על ישראל, הדא הוא דכתיב ויצת אש בציון ותאכל יסודותיה.

4. תלמוד בבלי מסכת מגילה דף י עמוד ב

ויהי בימי אחשורוש. אמר רבי לוי ואיתימא רבי יונתן: דבר זה מסורת בדינו מאנשי כנסת הגדולה: כל מקום שנאמר ויהי אינו אלא לשון צער. +אסתר א'+ ויהי בימי אחשורוש - הוה המן, +רות א'+ ויהי בימי שפט השפטים - הוה רעב, +בראשית ו'+ ויהי כי החל האדם לרב - וירא ה' כי רבה רעת האדם. +בראשית י"א+ ויהי בנסעם מקדם - הבה נבנה לנו עיר. +בראשית י"ד+ ויהי בימי אמרפל - עשו מלחמה. +יהושע ה'+ ויהי בהיות יהושע ביריחו - וחרבו שלופה בידו. +יהושע ו'+ ויהי ה' את יהושע - וימעלו בני ישראל.

5. רש"י אסתר פרק א

הוא אחשורוש - הוא ברשעו מתחלתו ועד סופו:

6. אסתר פרק א

(א) וְיְהִי בַיָּמֵי אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ הוּא אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ הַמֶּלֶךְ מֵהַדּוֹ וְעַד כּוּשׁ שִׁבְעָה וְעֶשְׂרִים וּמֵאָה מְדִינָה:

פרק י

(א) וְעֵשָׂם הַמֶּלֶךְ אַחְשֵׁרֶשׁ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ מִסַּע הָאֲרָץ וְאֵי הַיָּם:

(ב) וְכָל מַעֲשֵׂה תִקְפוֹ וְגִבּוֹרָתוֹ וּפְרָשֵׁת גְּדֻלַּת מְרָדְכִי אֲשֶׁר גְּדָלוֹ הַמֶּלֶךְ הַלּוֹא הֵם פְּתוּבִים עַל סֵפֶר דְּבָרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי מְדֵי וּפְרָס:

(ג) כי מְרַדְכִי הַיְהוּדִי מְשַׁנֶּה לְמַלְךְ אַחְשָׁרֹוּשׁ וְגָדוֹל לַיְהוּדִים וְרָצוּי לְרֹב אֶחָיו דָּרַשׁ טוֹב לְעֲמוֹ וְדָבַר שְׁלוֹם לְכָל זָרְעוֹ :

7. תלמוד בבלי מסכת מגילה דף יד עמוד א

אי הכי הלל נמי נימא! - לפי שאין אומרים הלל על נס שבחוצה לארץ. - יציאת מצרים דנס שבחוצה לארץ, היכי אמרינן שירה? - כדתניא: עד שלא נכנסו ישראל לארץ הוכשרו כל ארצות לומר שירה. משכנסו ישראל לארץ לא הוכשרו כל הארצות לומר שירה. רב נחמן אמר: קרייתא זו הלילא, רבא אמר: בשלמא התם +תהלים קי"ג+ הללו עבדי ה' - ולא עבדי פרעה, אלא הכא - הללו עבדי ה' ולא עבדי אחשוורוש? **אכתי עבדי אחשוורוש אנן**

8. אסתר פרק ט

(כח) וְהַיְמִים הָאֵלֶּה נִזְכָּרִים וְנִעְשִׂים בְּכָל דּוֹר וְדוֹר מְשַׁפְּחָה וּמְשַׁפְּחָה מְדִינָה וּמְדִינָה וְעִיר וְעִיר וַיְמִי הַפּוֹרִים הָאֵלֶּה לֹא יַעֲבְרוּ מִתּוֹךְ הַיְהוּדִים וְזָכָרָם לֹא יִסּוּף מִזְרָעָם :

הנצי"ב מואלוז'ין: "יהודים" הם היהודים, ו"זרעם" זהו ישראל;

כלומר, "היהודים" - זהו שמש של בני האבות, בני אברהם, יצחק ויעקב בשעה שהם אצל אומות העולם, שעליהם אומרת הגמרא: "שכל הכופר בעבודה זרה - נקרא יהודי". אבל לנו יש זהות רחבה יותר מאשר "הכופר בעבודה זרה", לנו יש גם זהות לאומית - עם ה'. הזהות הלאומית שלנו נקראת "ישראל".

משום שעל ידי מאורעות הפורים נתגלה מִמֶּד נוסף בהיסטוריה היהודית, שאין לו קשר הכרחי לעתות גלות או לעתות גאולה: זהו המִמְד של נצח ישראל.

דרך המושג של 'נצח ישראל' מתברר לנו דבר בעל משמעות חשובה מאד: **מתברר שהקב"ה נמצא בכל.**

הידיעה שהכל אלוקי עלולה להביא לידי טעות חמורה מאוד במעשים, ולכן אסור להש זה מה שאמרו חכמינו: "כל הנותן עינו בכוסו - כל העולם כולו דומה עליו כמישור". לכן, **כדי שנוכל להגיע להכרה זו; של נוכחות הבורא בכל - ההלכה קבעה שחייבים להשתכר; שאם לא כן, לא נוכל לאמר בפה מלא שהבורא שרוי בכל.**

אנו אומרים פעמיים בכל יום: "שמע ישראל ה' אלהינו, ה' אחד" כלומר - ה' ממש בכל; אבל כשאנו אומרים פסוק זה איננו מסוגלים להתמודד עם המציאות שאומרת את ההפך, ולכן אנחנו מכסים את העיניים.

9. עד דלא ידע

אנו שותים בפורים כדי להגיע למדרגה עליונה של "עד דלא ידע" - כדי להשוות את כל המציאות לאותה מדרגה. הדעת - מבדילה, כפי שאומר הירושלמי: "אם אין דעה - הבדלה מנין?"; כשרוצים לבטל את ההבדלה - צריך לסלק את הדעת. השכרות היא מצב של "לא ידע", גם הידיעות היותר גדולות נקראות: 'לא ידע'. על לוט שהיה שיכור נאמר: "ולא ידע בשכבה ובקומה". משה רבנו, גדול המשיגים בישראל ובעולם, המדַרְגָה הגבוהה ביותר שאלה הגיע הייתה מצב של 'לא ידע': "ומשה לא ידע כי קרן עור פניו", כלומר, בשיאו של המעמד הגיע משה למצב של 'לא ידע'. כאשר הוא מבין, שהגיע למצב זה, הוא שם על פניו מסווה: מסכה של פורים על פניו, הגורמת לא לדעת, כדי שגם בני ישראל 'לא ידעו', ובכך לשתף אותם במידת מה בחוויה שהוא עובר.

10. המהר"ל מפראג בספרו 'אור חדש' על מגילת אסתר:

"כי ימי הפורים - מפני שהמן היה רוצה לכלות אותם מן העולם, ודבר זה הוא ביטול גופם, ומפני כך - ימי הפורים הם ימי המשטה ושמחה. וזהו הנאות הגוף. וצריך שיהיה השיכרות כל-כך עד שישלך השכל, וכמו שאמרו צריך לבסומי בפוריא עד שלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי כלומר, כיון שתקנו את ימי הפורים למשטה ושמחה שהוא הנאות הגוף, לכך צריך שיהיו נמשכים לגמרי אחר הנאות הגוף עד שישולק השכל לגמרי. כי הגוף והשכל שני הפכים שאם האחד קם השני נופל. וכל אשר הוא נוטה אחר השכל הוא נגד הנאות גופו. לכך אמרו שם שצריך 'לבסומי בפוריא עד שלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי' שאז יסולק השכל לגמרי, האדם נעשה גופני לגמרי, ואפילו בין 'ארור המן' ל'ברוך מרדכי' לא ידע... ומפני כך קבעו ימי משטה ושמחה שהוא הנאות הגוף וזהו הפך יום הכפורים כי יום הכפורים מסולק מן הנאות הגוף..."

11. אסתר פרק ד

(יד) כי אם החרש תחרישי בעת הזאת רוח והצלחה יעמוד ליהודים ממקום אחר ואת וביית אביך תאבדו ומי יודע אם לעת קזאת הגעתי למלכות :

(טו) ותאמר אסתר להשיב אל מרדכי :

(טז) לך פנוס את כל היהודים הנמצאים בשושן וצומו עלי ואל תאכלו ואל תשתו שלשת ימים לילה ויום גם אני ונעלתי אצוים פן ובכן אבוא אל המלך אשר לא כדת וכאשר אבדתי אבדתי :

12. בראשית רבה (וילנא) פרשת וירא פרשה נו

ויהי ביום השלישי ותלבש אסתר מלכות לבשה מלכות בית אביה

13. תלמוד בבלי מסכת מגילה דף י עמוד ב

רבה בר עופרן פתח לה פיתחא להאי פרשתא מהכא : + ירמיהו מ"ט + ושמתי כסאי בעילם והאבדתי משם מלך ושרים. מלך - זו ושתי, ושרים - זה המן ועשרת בניו.

ירמיהו פרק מט : (לח) ושמתי כסאי בעילם והאבדתי משם מלך ושרים נאם קנן : עילם היא פרס ובירתה - שושן, ככתוב בדניאל : "ואני בשושן הבירה אשר בעילם המדינה".

14. המלך אחשורוש

מדברי חז"ל למדנו שכל מקום שנאמר במגילה "המלך אחשורוש" - הכוונה למלך אחשורוש, וכל מקום שכתוב "המלך" בלבד, הכוונה למלכו של עולם. והרי אין זה פשט הכתוב! אלא הכוונה היא לכך שמלכו של עולם מולך מכאן ואילך דרך המלך אחשורוש. כלומר: השכינה כלואה אצלו. שואל המהר"ל מפראג גם ב"ר מצווה וגם בינצח ישראלי על המושג של ארבע מלכויות; בבל, פרס, יוון ורומא, שדרך כידוע עוברת ההיסטוריה, מדוע אין אנו מונים גם את מלכות ישמעאל שהרי גם מלכות גדולה? והוא עונה כי אנו מונים רק מלכויות שקבלו את כוחן מישראל, מה שאין כן ישמעאל שלא קיבל את כוחו מישראל, לכן לא נמנה בין המלכויות.

15. המלוכה עוברת דרך נצר נקבי של המלוכה הקודמת

כיצד אחשורוש מאמץ לו את מלכות בבל? דרך נכדתו של נבוכדנצר מלך בבל, היא ושתי. כיצד עברה המלכות מפרס ליוון? אלכסנדר מוקדון כבש את מלכות פרס, והרג את המלך הפרסי האחרון דריווש השלישי, קדומנוס. לאחר מכן הוא לקח לאשה את בתו סטטירה. מכאן ואילך נוסדה התרבות ההלניסטית. האחרונה למלוכה ההלניסטית, היורשת של אלכסנדר, הייתה קליאופטרה מלכת מצרים האחרונה. היא נישאה ליוליוס קיסר ואחר כך לאנטוניוס, שליטי רומא.

כיצד הגיעה המלוכה לבבל? כיבוש בית המקדש הוא ראיית ערוותה של ציון : "כל מכבדיה הזלילה כי ראו ערותה... כי ראתה גוים באו מקדשה אשר צויתה לא יבאו בקהל לך" כלומר: ביאת המקדש היא כביאת עריות.

16. המהר"ל

"... והכל הוא שלא יניח את ישראל, שאם כך היו כלים בגלותם תחת האומות. רק כי ה' יתברך עמהם והשגחתו עליהם. לכך פסוק זה הוא הבטחה לישראל: 'כי שמתי כסאי בעילם והאבדתי משם מלך ושרים' שבביל כי ה' יתברך - השגחתו על ישראל שלא יניח אותם עד אשר מאביד מלך ושרים מהם אשר הם מצירים אותם".

17. ממקום אחר

"אם החרש תחרישי בעת הזאת, רוח והצלחה יעמוד ליהודים" - מדוע הוא נלחץ שדווקא אסתר תעשה זאת? - הבעיה היא שאז יעמדו הרווח וההצלחה "ממקום אחר". 'מקום' הוא כנוי לקב"ה. לפי זה, צריך להבין: "מקום אחר" זהו הצד האחר של הקב"ה, מה שרגילים לכנות ה'סיטרא אחרא'. כלומר, מרדכי אומר לאסתר: או שאת הולכת למלך או שההצלחה תבוא בדרך אחרת, וזה עלול 'לעלות' בשואה איומה.

"לך כנוס את כל היהודים הנמצאים בשושן וצומו עלי ואל תאכלו ואל תשתו שלשת ימים... ובכן אבוא אל המלך". זאת אומרת - אם יש אחדות בתוך האומה ניתן למנוע את השואה.

18. זכירת עמלק, אשר קרן בדרך

: "זכור את אשר עשה לך עמלק", "זכור" כי אם תשכח, אזי כאשר הוא יבוא לא תדע כיצד להתמודד אִתּוֹ. זכור איך הוא בא: "אשר קרן בדרך". "בדרך" - בטרם תגיע אל מטרותך, זהו הזמן שבו הוא יכול לפגוע בך.

19. הרב ברויאר, 'פרקי מועדות':

סיפור המגילה 'מסודר' היטב: הקב"ה דאג שמרדכי ישב בשער המלך; הוא סידר כך שאסתר תילקח כמלכה; שמרדכי יהיה בדיוק האיש הנכון במקום הנכון כדי לגלות את מזימת בגתן ותרש, ושפעולתו תירשם בספר דברי הימים למלך; ה' גרם לכך שבדיוק אז המלך ישכח זאת כך שהידיעה תצא בזמן הראוי - הכל יצא מתוזמן, מלבד 'טעות' אחת: שהמלך לא קרא לאסתר שלושים יום. לכאורה אין הדבר מסתדר, לכאורה הקב"ה 'שכח' פה פרט. הלא הוא יכל 'לסדר' שיהיה המלך בידידות עם אסתר באותה השעה? - מדוע נדרש שתחסס ללכת אל המלך. אלא שזהו כנראה אחד היסודות של הגאולה: **הקב"ה מסדר את הכל מלבד דבר אחד: מסירות הנפש של הנגאל.** תמיד נדרשת החלטה של מסירות נפש כדי שכל המערכות שהונחו על ידי הבורא תפעלנה בגאולת ישראל.

20. לך כנוס

זה מה שאומרת אסתר: "לך, כנוס את כל היהודים" - לפני שמישו אחר יכנוס אותנו בעל כורחנו, בדרך הקשה. **אחדות האומה היא שמצילה ומושיעה.**